

Fysieke Droomwijk

Fysieke ingrepen voor sociaal veilige wijken

Femke van de Meulengraaf
Studie nummer 1503103
femke.meulengraaf@hotmail.com
TU Delft Minor-seminar 'De Leefbare Stad'

29 Oktober 2010

Abstract

In deze paper zal worden onderzocht wat voor invloed fysieke/ruimtelijke ingrepen op de sociale veiligheid hebben en of het mogelijk is om aan de hand van alleen deze ingrepen voor sociaal veilige wijken te zorgen. Dit wordt gedaan door te onderzoeken wat voor fysieke/ruimtelijke ingrepen er nodig zijn voor sociale veiligheid, te kijken wat voor resultaten praktijkvoorbeelden hebben maar ook door te kijken naar voorgaande onderzoeken. Uiteindelijk kan worden geconcludeerd dat het niet mogelijk is om alleen met fysieke/ruimtelijke ingrepen de sociale veiligheid te realiseren in wijken waar het op dit moment nog ontbreekt. Wel is gebleken dat je aan de hand van de fysieke/ruimtelijke ingrepen veel invloed uit kan oefenen maar er zal altijd hulp nodig blijven voor onder ander handhaving van vernieling van objecten, maar ook de mensen zelf hebben veel invloed op de sociale veiligheid.

keywords

veiligheid, sociale veiligheid, herstructureren wijken, fysieke ingrepen, subjectieve veiligheid.

Inleiding

Tegenwoordig zijn er veel meer problemen wat betreft sociale veiligheid in wijken dan vroeger, vooral in steden voelen mensen zich veel minder veilig dan op het platteland. (Voordt, van der en Wegen, van, 1990) Ook staan er regelmatig berichten in verschillende kranten dat mensen zodra het donker wordt hun huis niet meer uit durven. (Voordt, van der en andere, 1979)

Bovendien is er elke dag wel iets in de media te vinden over inbraken, vernielingen en geweldplegingen. (Voordt, van der, 1989)

Maar ook zijn de 40 Prachtwijken in het leven geroepen. Er bestaan echter veel verschillende theorieën over hoe bovenstaande problemen zouden kunnen worden opgelost. Met deze paper wordt onderzocht tot wanneer enkel fysieke/ruimtelijke ingrepen de sociale veiligheid kunnen realiseren in woonwijken. Dit wordt gedaan aan de hand van de stelling: met alleen fysieke/ruimtelijke aanpassingen kan er

sociale veiligheid in alle wijken ontstaan waar dit op het moment ontbreekt.

Eerst worden de begrippen veiligheid en sociale veiligheid nader verklaard.

Vervolgens worden verschillende theorieën over hoe sociale veiligheid op een fysieke/ruimtelijke manier kan worden bereikt in de praktijk besproken.

Vervolgens wordt er nog een literatuurstudie gedaan over wat verschillende onderzoeken over de fysieke ruimtelijke ingrepen met betrekking tot sociale veiligheid geconcludeerd hebben. Daarna wordt

gekeken of er uit de praktijk is gebleken of het daadwerkelijk mogelijk is om sociale veiligheid te realiseren door enkel gebruik te maken van fysieke/ruimtelijke ingrepen. Tenslotte kan een conclusie worden getrokken voor de stelling 'met alleen fysieke/ruimtelijke aanpassingen kan er sociale veiligheid in alle wijken ontstaan waar dit op het moment ontbreekt'.

Veiligheid & sociale veiligheid

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is het belangrijk om eerst te weten wat de precieze betekenis is van sociale veiligheid. Eerste beginnen we met het begrip veiligheid. Veiligheid kan net als onderdak en voedsel worden gezien als een van de basisbehoeftes gedurende je leven, de basisbehoefte veiligheid is bij alle activiteiten in het menselijke leven van belang. Enkele voorbeelden van deze activiteiten zijn wonen, verplaatsen en werken. Er bestaan velen soorten veiligheid in het menselijke leven hierbij kan gedacht worden aan brandveiligheid, verkeersveiligheid, voedsel veiligheid en sociale veiligheid. (Luten en andere, 2008) In dit reviewpaper wordt tenzij anders aangegeven gesproken over sociale veiligheid.

Het begrip sociale veiligheid kent vele betekenissen die door de jaren heen steeds veranderen, we zullen er hier een paar kort bespreken. Van der Voordt beschrijft het begrip in 1989 als volgt "de mate waarin mensen zich vrij van dreiging of van confrontatie met geweld in een omgeving kunnen bewegen" dit wil zeggen dat de bestemming/voorziening zelf maar ook de verbindingen tussen de verschillende bestemmingen sociaal veilig moeten zijn. (Voordt, van der, 1989)

Van der Voordt en Van wegen beschrijven in 1990 het begrip sociale veiligheid als volgt "een zo veilig mogelijk gebruik van de openbare ruimte, zonder angst voor of aantasting van persoonlijke integriteit" (Luten en andere, 2008)

Na het bestuderen van vele bronnen kan er al snel worden geconcludeerd dat sociale veiligheid altijd wordt onderverdeeld in twee delen namelijk, objectieve en subjectieve veiligheid. Objectieve veiligheid gaat voornamelijk over de feitelijke criminaliteit die officieel wordt geregistreerd bij de politie, zoals vernielingen, diefstal, gevechten, discriminatie en zinloos geweld maar ook seksueel geweld. Objectieve veiligheid geeft in de meeste gevallen geen reëel beeld omdat lang niet alle ongevallen officieel worden aangegeven bij de politie. Subjectieve veiligheid gaat over veiligheidsgevoel van de bewoners zelf. Dit wordt onder

andere beïnvloed door de functies, de kenmerken, de vluchtmogelijkheden en het onderhoud van de locatie (Uitvlugt-Zuidgeest en Dronkers-Hoogewij, 1989) Subjectieve en objectieve veiligheid gaan niet altijd samen. Zo kunnen mensen zich wel veilig voelen in de wijk terwijl er toch veel aangiftes worden gedaan van onder andere diefstal, geweld en vernielingen. Ook kan het zo zijn dat er weinig aangiftes worden gedaan van delicten terwijl veel mensen niet de straat op durven te gaan. Ook kan het zijn de bewoners uit buurt zelf zich niet onveilig voelen terwijl bewoners uit aangrenzende buurten absoluut niet in de aangrenzende buurt durven te komen. (Ouwehand en andere, 2008)

Methoden sociale veiligheid

Er zijn in de afgelopen tijd verschillende methodes ontwikkeld waarbij fysieke ingrepen de sociale veiligheid beïnvloeden. Hier worden die van Van der Voordt & Van Wegen en die van Luten besproken. Bij beide methodes kunnen als richtlijn voor sociale veiligheid in nieuw te ontwerpen wijken worden gebruikt maar ook voor toetsing van bestaande wijken. Ze worden beiden besproken om aan te geven hoe de vuistregels en richtlijnen voor sociale veiligheid door de jaren heen worden verbeterd en dat deze verbeteringen in de toekomst ook altijd nodig zullen blijven. De verbeteringen zullen nodig blijven omdat sociale veiligheid en dan vooral het veiligheidsgevoel afhankelijk is van mensen die ook continue veranderen. In 1990 is door de TU Delft (D.J.M. van der Voordt en H.B.R. van Wegen) een Checklist Sociaal Veilig Ontwerpen ontwikkeld. De criteria uit deze checklist zijn: de aanwezigheid van potentiële daders, hoe meer potentiële daders er aanwezig zijn hoe meer kans er op overlast is. Aanwezigheid van sociale ogen, dit neemt vooral de onveiligheidsgevoelens af. Betrokkenheid/verantwoordelijkheid, bewoners moeten hun buurt als eigen omgeving zien en ook zo onderhouden. Toegankelijkheid en vluchtwegen hierbij is het belangrijk dat het duidelijk is waar de ingangen voor bewoners en bezoekers zitten en dat slachtoffers gemakkelijk kunnen weg vluchten.

(Voordt, van der, 1995) Zichtbaarheid, door zicht en overzicht te hebben op de openbare ruimte vanuit de woningen en voorzieningen. Dit geldt voor de dag en de nacht, maar ook moet er zicht zijn vanuit de openbare ruimte op de ingangen van de woningen. Attractiviteit, goede onderhoudstoestand en duidelijke samenhang in schaal, ritme en andere ruimtelijke kenmerken. (Ouweland en andere, 2008) De aantrekkelijkheid van een potentieel doelwit, dit gaat vooral om hoe groot de kans is dat potentiële daders daadwerkelijk iets bereiken. Zo zullen tasjesdieven eerder naar een plek gaan waar veel mensen aanwezig zijn dan een plek waar minder mensen zijn immers hoe meer mensen er zijn hoe meer kans van slagen ze hebben. (Luten en andere, 2008) Ten slotte fysieke kwetsbaarheid van het doelwit, dit geeft aan dat als een object eenmaal beschadigd is vaak helemaal kapot gemaakt wordt. Daarom is het van belang dat materialen niet kwetsbaar zijn en zeer snel op een eenvoudige manier kunnen worden gerepareerd. Omdat de kwetsbaarheid van materialen door de tijd heen kan veranderen is het handig als materialen in de toekomst gemakkelijk kunnen worden veranderd. (Voordt, van der, 1995)

In 2008 is er opnieuw een boek verschenen met verbeterde vuistregels om sociale veiligheid te kunnen realiseren en toetsen. Deze vuistregels bestaan uit vier richtlijnen die bij elk ontwerp anders kunnen worden toegepast. De vier richtlijnen zijn zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid. Bij zichtbaarheid gaat het erom dat mensen worden gezien, gehoord en herkend. Dit kan worden bereikt door fysieke maatregelen als zichtlijnen (overzichtelijk), verlichting en functie meningen van voorzieningen. Eenduidigheid geeft aan dat ruimten duidelijke grenzen en functies moeten hebben, het is hierbij belangrijk dat zowel bewoners als buitenstaanders gemakkelijk de route door de wijk kunnen volgen. Met toegankelijkheid wordt bedoeld dat het duidelijk moet zijn welke delen wel en niet voor publiek toegankelijk zijn. Bovendien is het belangrijk dat er rekening wordt gehouden met de beperkingen van bepaalde mensen, hulpdiensten moeten

snel ter plekken kunnen komen en vluchtmogelijkheden van potentiële daders moeten worden vermeden. Aantrekkelijkheid wordt onderverdeeld in esthetische kwaliteit, een aantrekkelijk functieaanbod, onderhoud en beheer, esthetische duurzaamheid, technische duurzaamheid en sociale duurzaamheid. Aantrekkelijkheid moet er voor zorgen dat bewoners een goede reden hebben om graag in de desbetreffende wijk te gaan en blijven wonen. (Luten en andere, 2008)

Literatuur onderzoek

Uit het literatuur onderzoek van ministerie van VROM blijkt dat er nog veel tegenstrijdigheden zitten in de 4 richtlijnen. Toegankelijkheid is het grote voorbeeld van zo moeten slachtoffers gemakkelijk weg kunnen komen terwijl de daders niet moeten kunnen weg glippen zonder gezien te worden. Kort om voor de bewoners/bezoekers is het van belang gemakkelijk bij plaatsten te komen om met elkaar te participeren terwijl de toegankelijkheid voor de daders tegelijkertijd klein moet zijn. Ook komt uit het onderzoek naar voren dat vandalisme, en graffiti een grote invloed hebben op de sociale veiligheid, maar dat deze zeker niet alleen door ruimtelijke ingrepen verholpen kunnen worden. Om problemen zoals graffiti en vandalisme volledig te kunnen oplossen is er ook handhaving nodig van onder andere de politie en andere toezichthouders. (Gemerden, van en Staats, 2006)

Het sociaal cultureel plan bureau heeft onderzoek gedaan naar wat voor invloed herstructurering heeft op de sociale veiligheid. Belangrijke conclusies die hier uit getrokken werden waren dat het de gevoelens voor onveiligheid zijn verbeterd. Dit komt voornamelijk doordat er geen verpaupering meer in de wijk aanwezig is maar ook doordat het geweld en aantal bedreigingen afneemt. Dit wil zeggen dat de objectieve veiligheid in deze buurten is toegenomen. De subjectieve veiligheid heeft alleen niet veel vooruitgang geboekt. Dit kan zijn veroorzaakt doordat de herstructurering in de onderzochte wijken nog niet volledig was afgerond, bovendien heeft een wijk

vaak ook even de tijd nodig om weer tot rust te komen waardoor er op langer termijn wel verbeterde resultaten kunnen optreden. (Wittebrood en Dijk, van, 2007)

Aantrekkelijkheid kan worden beïnvloed door de fysieke/ruimtelijke maatregelen, door het kiezen van materialen die weinig tot geen onderhoud nodig hebben. Toch zullen er altijd materialen en ruimtelijke objecten blijven die regelmatig onderhoud nodig hebben, dit toont aan dat de bewoners zelf invloed op hebben, zo moeten zij er zelf voor zorgen dat de voortuin netjes blijft. Uit onderzoek is gebleken dat manier waarop mensen met hun omgeving omgaan groten deels worden bepaald door leeftijd, inkomen, opleiding/beroep, gezinssituatie en culturele achtergrond. (Voordt, van der en Wegen, van, 1990) Hier uit kan worden opgemaakt dat de richtlijn voor aantrekkelijkheid niet alleen kan worden beïnvloed door fysieke/ruimtelijk maatregelen maar dat de mens zelf hier veel invloed op heeft aangezien er veel 'verschillende' mensen bestaan is hier geen duidelijke lijn/grens aan te geven. Bovendien zullen al deze mensen ook andere waarden en normen hebben wat er toe leidt dat ze andere eisen voor de kwaliteit en uiterlijk van hun woning en woonomgeving hebben.

Uit onderzoek van het sociaal cultureel planbureau volgt dat toezicht door mensen van groot belang is om aan de richtlijn zichtbaarheid voor sociale veiligheid te voldoen. Het gaat dan wel om gerichte inzet, meer agenten in een wijk zonder duidelijke taak/opdracht voegt niets toe aan de objectieve veiligheid maar het veiligheidsgevoel onder de mensen neemt hier wel door toe. Ook conducteurs, huisbazen, huismeesters en barmannen blijken grote invloed te hebben om het veiligheidsgevoel van mensen.

Ook werd aangetoond dat fysieke/ruimtelijke toevoegingen zo als verlichting de criminaliteit in woonbuurten afneemt. Ook uit dit onderzoek komt naar voren dat uitstraling grote invloed heeft op de sociale veiligheid en dat het van groot belang is dat vernieling direct worden gerepareerd. (Noije en Wittebrood, 2008)

Voorbeelden vanuit de praktijk

Hieronder worden kort enkele voorbeelden vanuit de praktijk besproken aan de hand van de vier eerder besproken richtlijnen voor sociale veiligheid van Luten.

Bijlmer Amsterdam

In oorspronkelijke staat bij de Bijlmerflat waren op de begane grond de bergingen te vinden van alle woningen. Op de tweede verdieping kwamen alle bewoners en bezoekers het flatgebouwen binnen, de corridor kon iedereen binnen lopen en werd dan ook worden beschouwd als publieke ruimte. Door deze situatie was er totaal geen sociale veiligheid voor de bewoners en bezoekers. In de corridor hagen regelmatig jongeren waardoor de bewoners hun huis liever niet meer uitwillen, ook is er veel overlast van diefstal en vernielingen in en rond het flatgebouw. De zichtbaarheid in het flatgebouw is verbeterd door op de begane grond woningen te plaatsen. Eenduidigheid wordt gerealiseerd door de corridor alleen toegankelijk te maken voor sleutelbezitters, op deze manier is er een duidelijke grens tussen openbaar en privé gecreëerd en wordt de toegankelijkheid verbeterd. Door dat er minder adressen per corridor zijn is er minder anonimiteit tussen de bewoners uit de flat. Ook is de vuilverwerking aangepast zodat er niet overal vuil rond slingert, waardoor het een aantrekkelijkere omgeving wordt. Bewoners zien de corridor tegenwoordig als eigen ruimte en gebruiken deze ook zo waardoor iedereen zich veiliger voelt Hier uit kan worden opgemaakt dat fysieke/ruimtelijke ingrepen wel degelijk invloed hebben gehad op de sociale veiligheid. Zonder deze ingrepen was het niet gelukt om sociale veiligheid in en rond om de flatgebouwen in de bijlmer te creëren.

Montessori College Oost in Amsterdam.

Bij deze middelbare school was er bij de ingang een groot probleem met de sociale veiligheid. In eerste instantie was er namelijk een hoofdingang waar zowel leerlingen, leraren maar ook bezoekers en ouders naar binnen kwamen. Op deze manier werd het voor de conciërges en receptionistes moeilijk

om te controleren wie er precies het gebouw binnen kwamen en uitgingen. Dit zorgde voor veel onrust dat vaak eindigde in agressie en onveilige scènes. Zo als eerder beschreven bij de vuistregel zichtbaarheid moet functiemenging er juist voor zorgen dat er sociale veiligheid wordt bereikt maar in dit geval werden er te veel functies gemengd waardoor er het onoverzichtelijk werd. Door dat de grote ingang is opgedeeld in twee verschillende ingang een voor leerlingen en een voor de leraren en overige bezoekers zijn de ingangen veel smaller geworden, op deze manier worden onbekenden personen er gemakkelijker uitgefilterd en is vuistregel voor toegankelijkheid stukken verbeterd. (Luten en andere, 2008)

In eerste instantie werd gedacht dat de zichtbaarheid en toegankelijkheid konden worden bereikt door menselijke kracht. Uit de praktijk is gebleken dat dit niet alleen door menselijk toezicht bereikt kon maar dat er fysieke maatregelen nodig waren om sociale veiligheid bij de entree te kunnen creëren.

Metrostation Leuvehaven Rotterdam

Bij dit metrostation zijn de ingangen en perrons verbeterd zodat er meer sociale veiligheid kon worden gecreëerd. Er waren vooral problemen met de zichtbaarheid, zo was er te weinig sociale controle maar ook ontbrak het aan oriëntatie. Daarvoor zijn verschillende maatregelen genomen, zo is de routing duidelijk gemaakt via pictogrammen waardoor tegelijkertijd ook een betere oriëntatie ontstond. De toegankelijkheid voor het station was ook slecht, tijdens de spits waren de toegangen veel te klein. De nieuwe toegangen zijn dan ook vergroot om de toegankelijkheid tijdens de spits te verbeteren. Tegelijkertijd heeft de vergroting van de toegangen er ook voor gezorgd dat er tijdens de rustige uren minder sociale controle is. Gebruikers hebben meer mogelijke in/uitgangen waardoor ze elkaar minder vaak treffen. (Luten en andere, 2008) Hier uit kan worden opgemaakt dat het niet altijd mogelijk is om continu zichtbaarheid te creëren. Mensen komen niet gedurende de dag met de zelfde hoeveelheden op bepaalde plekken. Ook wordt duidelijk dat een verbetering voor

de ene richtlijn voor een verslechtering in de andere richtlijn kan veroorzaken waardoor er totaal gezien niet veel vooruitgang geboekt wordt betreft de sociale veiligheid.

Vondelparc Utrecht

Deze nieuw gebouwde wijk in 2002 is twee hectare groot en heeft meer dan 200 woningen. Tijdens het ontwerpen en de bouw is er veel rekening gehouden met de sociale veiligheid voor de potentiële bewoners. De openbare ruimte behalve het voetpad er dwars door heen is eigendom van de bewoners die vooral uit gezinnen bestaat. Om zichtbaarheid te realiseren zijn de woningen voornamelijk op de buitenruimtes gericht, ook is de openbare ruimte open en overzichtelijk zodat er voldoende overzicht is voor de bewoners. Om eenduidigheid te realiseren zijn de overgangen tussen privé en openbaar weergegeven, dit werd onder andere gedaan door de kleur van de tegels maar ook door gebruik te maken van verschillende maai technieken voor het gras. Het terrein is voor iedereen toegankelijk maar doordat er hoge hekken staan bij de toegangen loopt de mensen die geen bestemming in de wijk hebben minder snel naar binnen. Ondanks dat er goed over de sociale veiligheid was nagedacht gingen er toch wat mis in de eenduidigheid. Er waren grenzen aan gegeven tussen openbaar, privé en semiopenbaar maar deze waren niet voor iedereen duidelijk. Inmiddels zijn er bordjes bij de ingangen geplaatst waardoor een helderdere situatie ontstaat. (Luten en andere, 2008)

Hier uit kan worden opgemaakt dat het moeilijk is om te bepalen tot wanneer het voor mensen duidelijk is als er iets wordt aangegeven. In dit geval zijn de grenzen voor sommigen te onduidelijk of subtiel weergegeven terwijl het voor anderen wel gelijk duidelijk was waar de grenzen tussen openbaar en privé waren.

Park Rozendaal Leusden

Park Rozendaal is een woonwijk uit 1970 met 476 woningen die allemaal het zelfde zijn. Deze woningen hebben hun woonruimte op de eerste verdieping waardoor er op de begane grond gesloten gevels zijn. De woningen zijn gerangschikt rond 12 bosachtige

openbare pleintjes. Sommige van deze pleintjes zijn alleen toegankelijk voor de bewoners en andere zijn openbaar toegankelijk. Het beheer van pleintjes wordt verzorgd door een stichting die door de bewoners wordt betaald. Als je naar de wijk kijkt valt gelijk op dat er helemaal geen rekening wordt gehouden met de vuistregels voor sociale veiligheid. Zo is het door de kronkelpaden en vele bomen niet overzichtelijk en door het wonen op de eerste verdieping is er vanuit de woningen weinig contact met buitenruimten. Doordat de bewoners zelf verantwoordelijk zijn voor openbare ruimten kennen ze elkaar waardoor er sociale veiligheid ontstaat. Wel is de eenduidigheid aangegeven door duidelijke grenzen tussen privé en openbaar. (Luten en andere, 2008) Hier uit kan worden opgemaakt dat het niet altijd nodig is om op een fysieke/ruimtelijke manier aan alle richtlijnen van sociale veiligheid te voldoen en dat er zelfs zonder veel van deze richtlijnen ook aan de veiligheid kan worden voldaan.

Binckhorsttunnel Den Haag

Dit is een tunnel voor (brom)fietsers en voetgangers en verbindt de rivierenbuurt en de bezuidenhout-West met elkaar. Er waren veel klachten over de sociale veiligheid van deze tunnel en dan vooral tijdens de uren dat er weinig mensen gebruik maken van de tunnel. Er is onderzoek gedaan naar hoe de sociale veiligheid in de tunnel verbeterd kon worden. Uiteindelijk werden er vijf aanbevelingen gedaan die kunnen worden onderverdeeld in de 4 strategieën. Zo moet de zichtbaarheid worden verbeterd door de tunnel goed in beide wijken te laten integreren. Zo moet er vanuit woningen zicht zijn op de tunnel, maar ook moeten er aantrekkelijke voorzieningen komen die extra mensen naar de omgeving van de tunnel aantrekken. Een niet ruimtelijke aanbeveling die ze doen is meer controle van de politie bij de tunnel en dan voornamelijk buiten de spits uren. Eenduidigheid moet worden gevormd door de braak liggende ruimtes naast de tunnel een duidelijke functie te geven en duidelijke begrenzing te maken tussen openbaar en privé. De toegankelijkheid wordt verbeterd door

van de toegangen een hellingbaan te maken. Nu zijn er 2 roltrappen aanwezig die het vaak niet doen. Door de hellingbaan kunnen mensen makkelijker uit de tunnel vluchten en hulpdiensten zijn sneller ter plekken. De aantrekkelijkheid wordt verbeterd door het tunnel beter te gaan onderhouden de hellingbaan bevordert dit doordat onder andere veegwagens voortaan de tunnel gemakkelijk in kunnen rijden. Bovendien moet ook de slechte staat van de woningen in de wijken worden verbeterd. (Voordt, van der en andere, 1979)

Hier uit kan worden opgemaakt de ruimtelijke/fysieke maatregelen veel invloed hebben op de sociale veiligheid en deze aanzienlijk kunnen verbeteren, maar ook wordt duidelijk dat er niet ruimtelijke maatregelen nodig zijn zoals de politie om continu sociale veiligheid in en rond om de tunnel te kunnen realiseren.

Conclusies

Hypotheses die kunnen worden gesteld uit de literatuurstudie zijn dat het niet mogelijk is om te zeggen dat alleen fysieke/ruimtelijke ingrepen de sociale veiligheid verbeteren. Er is zelfs aangetoond dat het op straat lopen van politie en toezichthouders het veiligheidsgevoel positief beïnvloed. Wel hebben de fysieke/ruimtelijke ingrepen veel invloed op de objectieve veiligheid maar deze ingrepen kunnen elkaar ook ernstig tegen werken. Het zou kunnen dat de subjectieve veiligheid na verloop van tijd toch verbeterd omdat wijken de tijd nodig hebben om weer tot rust te komen, voor verder resultaten over de subjectieve veiligheid is meer onderzoekstijd nodig. Bovendien is het onmogelijk om alle problemen op een fysieke manier aan te pakken omdat bijvoorbeeld vandalisme en het spuiten hiermee niet altijd voorkomen kan worden, daar is toch bestrijding van de politie voor nodig. Ook is aangetoond dat de bewoners zelf veel invloed hebben in het bijzonder bij de richtlijn aantrekkelijkheid. Omdat alle mensen andere achtergrond hebben met andere normen en waarden zal het moeilijk zijn om hier een lijn in te trekken.

Hypotheses met betrekking tot de stelling die kunnen worden gesteld uit deze praktijkvoorbeelden zijn dat er zowel voorbeelden zijn waarbij er alleen met ruimtelijke/fysieke ingrepen sociale veiligheid wordt bereikt, maar ook zijn er voorbeelden waar alleen met sociale ingrepen veiligheid wordt bereikt. Ook zijn er voorbeelden dat beide middelen nodig zijn om de veiligheid te garanderen. Waar het precies vanaf hangt voor welke manier gekozen moet worden wordt niet duidelijk aan de hand van deze praktijk voorbeelden.

De stelling 'met alleen fysieke/ruimtelijke aanpassingen kan er sociale veiligheid in alle wijken ontstaan waar dit op het moment ontbreekt' kan dan ook worden tegen gesproken. Zowel uit de praktijkvoorbeelden en de

literatuurstudie blijkt dat het niet haalbaar is om sociale veiligheid te realiseren met alleen fysieke/ruimtelijk ingrepen. Er zijn te veel voorbeelden waarbij met alleen fysieke/ruimtelijke ingrepen niet het gewenste resultaat ontstaat. Ook uit diverse onderzoeken van verschillende instanties blijkt dat de invloeden van sociale ingrepen ook vaak nodig zijn om het gewenste resultaat te bereiken. Ook is het onmogelijk om aan te geven wanneer het gewenste resultaat bereikt kan worden door alleen fysieke ingrepen. Dit is te verklaren door dat in wijken andere samenstellingen van bevolkingsgroepen wonen die allemaal door hun eigen waarden en normen ander eisen stellen en daar dan ook op participeren in hun buurt.

Literatuurlijst

Gemerden, E. van, H., Staats (2006). *Ontwerp en sociale veiligheid*. Universiteit Leiden, Sectie Sociale en Organisationspsychologie. Website: <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=42357&o=42208>. [bezoekt 23 september 2010]

Luten, I. M., López, T., Woldendorp, C., van Zwam (2008) *Handboek veilig ontwerp en beheer*. Bussum: uitgeverij TOTH.

Noije, L., K., Wittebrood (2008). *Sociale veiligheid ontsleuteld*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ouwehand, A., R. van Kempen, R. Kleinkans, H. Visscher (2008). *Van wijken weten*. Delft: IOS PRESS.

Uitvlugt-Zuidgeest, C.W.M., P.F., Dronkers-Hoogewey (1989) *Sociale Veiligheid in de woonomgeving*. 's Gravenhage: ministerie van volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer, centrale betrekkingen.

Voordt, D.J.M van der (1995). *Sociaal veilig ontwerpen*. TU Delft, Faculteit der Bouwkunde. Web site: <http://www.bk.tudelft.nl/live/pagina.jsp?id=f1800d44-5f67-4303-a759-d163e68db061&lang=en>. [Bezoekt 18 september 2010]

Voordt, D.J.M van der (1989). Stedelijke recreatie en sociale veiligheid. *Plan*, 7/8, blz 31-38.

Voordt, D.J.M. van der, H.B.R., van Wegen (1990). *Sociale veiligheid en Rotterdam*. Delft: Stichting voor Sociaal-Ruimtelijk Onderzoek Delft.

Voordt, D.J.M. van der, R.P., Vrans, H.B.R. Wegen, van (1979). *Ondergrondse verkeersoplossingen en sociale controle*. TU Delft, sectie Stedenbouw en Volkshuisvesting. Website: <http://www.bk.tudelft.nl/live/pagina.jsp?id=f1800d44-5f67-4303-a759-d163e68db061&lang=en> [Bezoekt 24 september 2010]

Wittebrood, K., Dijk, T., van (2007.) *Aandacht voor de wijk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.